

**СЕПАРАТИЗАЦІЯ ТА КОГЕЗІЯ
ЯК ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ
СЕМАНТИКИ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ
(на матеріалі сучасного французького синтаксису)**

Дане наукове дослідження присвячене проблемі актуалізації мовних одиниць синтаксичного рівня з метою декодування змістового наповнення тексту. Автор доводить, що такі синтаксичні категорії, як сепаратизація та когезія виступають важливими факторами формування семантичного простору художнього твору.

Ключові слова: *семантичний простір художнього тексту, синтаксичні категорії, сепаратизація, когезія, актуалізація мовних одиниць.*

Будь-який художній твір – це не лише особливий спосіб пізнання та відображення письменником навколишнього світу, але це також і спроба самовираження митця, його своєрідна природна необхідність у комунікативній діяльності. В такому випадку текст виступає середнім елементом схеми комунікативного акту: автор (адресант) → текст → читач (адресат).

Зрозуміло, що у художній комунікації перші два елементи цієї схеми (автор, текст) з'єднані досить міцно. Власне сам автор за допомогою тексту представляє художню картину світу, пропускаючи реальну (або нереальну) дійсність крізь себе, через свій власний досвід, через свій індивідуальний емоційний стан. Інакше кажучи, письменник формує семантичне наповнення тексту згідно свого бачення, оцінки та сприйняття світу.

Другий та третій елементи схеми (текст, читач) передбачають розуміння твору, проникнення в його глибинну сутність. Читач намагається зрозуміти позицію автора, реконструювати його художній задум й на основі цього вибудувати своє власне судження, враження тощо. Як наслідок, відбувається часткове або відносно повне семантичне декодування художнього тексту.

Щодо першого та третього елементів схеми комунікативного акту (автор, читач), то вони „спілюються за принципом лійки”: через широку її частину вливається весь світ художника, який виливається у конкретний отвір, виходячи з якого читач повинен відтворити все багатство дійсності, сконцентроване в художньому тексті. В ідеальному варіанті широкі сторони обох лійок повинні бути абсолютно ідентичними [1: 11]. Однак, досліджено, що повний збіг не настає, тобто кожен читач інтерпретує, сприймає прочитане, виходячи зі своїх інтелектуальних, психологічних та інших можливостей. Отже, семантичне наповнення художнього твору в його образності, цілісності та значимості часто залишається неосвоєним.

На нашу думку, для всеохоплюючої перцепції художнього тексту, тобто для декодування його семантичного змісту велике значення має актуалізація одиниць різних мовних рівнів (фоно-графічного, морфемного, лексичного, синтаксичного, стилістичного

тощо), оскільки лише за такої умови текст наповнюється глибинною сутністю, особливою модальністю, своєрідною експресивністю та додатковим контекстом.

Актуальність даного дослідження зумовлена незмінним інтересом лінгвістів до аналізу мовних одиниць, за допомогою яких автор реалізує свої художні наміри, а читач намагається їх максимально адекватно інтерпретувати. Зазвичай, розгляду підлягає одиниці фонетичного, граматичного, лексичного рівнів, а одиниці синтаксичного рівня залишались дещо поза увагою мовознавців. Ось чому у фокусі нашої розвідки знаходяться такі синтаксичні категорії тексту, як когезія та сепаратизація. Маємо на меті довести, що когезія та сепаратизація виступають важливими чинниками організації семантичного простору художнього тексту. Зазначимо, що під семантикою художнього тексту ми розуміємо як експліцитну, змістовно-фактуальну (в термінології І.Р. Гальперіна), так і імпліцитну, контекстуальну інформації. Матеріалом для аналізу слугуватимуть твори сучасних французьких письменників.

Передусім обумовимо, що **сепаратизація** – це такий прийом експресивного синтаксису письмової мови, при якому речення ділиться на самостійні відрізки (комунікативні одиниці), що графічно й інтонаційно виділені як окремі речення, але є тісно зв'язаними семантично в результаті чого утворюється нова надфразова єдність – сепаратизована конструкція [2: 77-78]. Особливістю сепаратизованої фрази є те, що її основа (базисна частина) не відображає усієї повноти змісту висловлення, яке поступово, по мірі свого формування, наділяється новими деталями, доповненнями, що особливим чином прикріплюються до раніше сказаного й інтонаційно завершеного речення. Як-то, приміром:

Aubin, enfin, c'est un Brasse-Bouillon de douze ans, n'ayant à se défendre de personne. Facétieux. Un peu clown. Un peu châtaigne aussi, dès qu'on le néglige... (Hervé Bazin. Cri de la chouette, p. 29)

Bon Dieu ! c'est moi qui vais mener cette existence de champignon ? Qu'est-ce que je ferai de mes journées ? Je me promènerai. J'irai m'asseoir aux Tuileries sur une chaise de fer – ou plutôt sur un banc, par économie. J'irai lire dans les bibliothèques. Et puis ? Une fois par semaine le cinéma. Et puis ? Est-ce que je m'offrirai un Voltigeur, le dimanche ? Est-ce que j'irai jouer au croquet avec les retraités du Luxembourg ? A trente ans ! J'ai pitié de moi (J-P Sartre. Nausée, p. 242).

Ce n'était plus la princesse hautaine et railleuse de notre première entrevue. L'uræus d'or ne se dressait plus sur son front. Pas un bracelet, pas une bague (Pierre Benoit. L'Atlantide, p. 232).

Спостережено, що в результаті сепаратизації відбувається мовна компресія, реалізується принцип мовленнєвої економії. За допомогою сепаратизації мовець виокремлює необхідну йому інформацію, додає семантичні акценти, наголошує на них, підсилює, розвиває або ж уточнює деталі висловлення. Сепаратизовані конструкції справляють ефект невимушеності, створюють особливий ритм оповіді й тим самим руйнують мовні стандарти та шаблони. Вони є типовими для неспішної розмовної мови, звідки вони проникають у письмовий літературний узус. Сепаратизовані структури вводяться свідомо письменниками у художню літературу і стають характерологічними рисами сучасного французького синтаксису [3: 12]. Як будь-яке наближення до розмовної мови, ці явища значно поживляють літературний виклад, роблять його більш яскравим та емоційно забарвленим. Наприклад:

Il me reste une question à poser. La plus grave de toutes... (Henri Troyat. Le marchand de masques, p. 182).

... Je suis seul, complètement seul... Tristement seul (Anne-Mariel. Ce soir à Copacabana, p. 18).

Dans ces yeux d'écureuil traqué, qui mesure le vide, qui hésite à sauter, luit quelque chose de plus que la peur. Quelque chose de plus dur, de plus coupant (Hervé Bazin. Au nom du fils, p. 15).

Отже, можна стверджувати, що сепаратизовані речення, членуючи висловлення своєрідним чином, наповнюючи його винятковою модальністю та експресивністю, сприяють формуванню семантичного простору художнього тексту в цілому.

На противагу сепаратизації, **когезія** – це синтаксичний зв'язок, що забезпечує граматичну зв'язність речень, змістову цілісність та структурну завершеність надфразової єдності. Термін запозичений із фізики й уведений в обіг лінгвістики мовознавцями Р. Бонграндом, В. Дресслером, М. Холлідеем. Зазвичай, когезія (від лат. слова *cohaesus*, що означає *бути зв'язаним, сполученим, зчепленим, примикати*) позначає структурно-граматичний різновид зв'язності тексту.

Щодо синтаксичних засобів вираження когезії у французькій мові, то слід сказати, що вони досить численні й різноманітні; серед основних можна виділити: займенники та їх антициденти, анафоричні зв'язки, артиклі, дейксис, сполучники, повтори, порядок слів, еліipsis, синтаксичні відношення сурядності й підрядності, конектори, які вказують на часові, просторові відношення і т. п. Розглянемо ряд прикладів:

Un feu de révolte brilla dans les yeux d'Elisabeth. Elle s'attendait à cette réplique (Henri Troyat. La rencontre, p. 9).

У даному випадку речення сполученні анафоричним зв'язком за допомогою особового займенника (elle).

Je pense avec plaisir à notre amour de ce temps-là ; c'était un sentiment très beau et aussi fort chez Odile que chez moi. Mais, chez Odile, les sentiments étaient presque toujours contenus par orgueil (A. Maurois. Climats, p. 33).

Наразі спостерігаємо сполучниковий зв'язок речень (сполучник протиставлення *mais*).

J'avais lu, dans ma jeunesse, Balzac, Tolstoï, mais je les avais mal compris. Maintenant tout me paraissait riche de sens (A. Maurois. Climats, P. 212).

Цей приклад демонструє зв'язність речень за допомогою часових конекторів: іменного виразу (dans ma jeunesse) й прислівника часу (maintenant).

Hassler était célèbre. Ses ennemis n'avaient pas désarmé ; mais ses amis criaient qu'il était le plus grand musicien présent, passé, et futur. Il était entouré de partisans et de dénigrants également absurdes (R. Rolland. Jean Christophe, p. 6).

Не рідкісним є зв'язок речень за допомогою корелятивних слів, у даному прикладі відзначаємо прояв когезії через стилістичні антонімічні пари (*ennemis – amis, partisans – dénigrants*).

Проаналізуємо ще один зразок частотної синтаксичної когезії:

L'automne avançait. Le soleil s'éteignait. La nature se fanait. Sous l'ouate des brumes et des nuages d'octobre, les couleurs s'amortirent ; la neige vint sur les hauteurs, et le brouillard dans la plaine (R. Rolland. Jean Christophe, p. 340).

Відзначаємо паралельне сполучення речень за посередництвом синтаксичні відношення сурядності.

Аналіз матеріалу засвідчив, що сепаратизація (розчленованість) синтаксичних конструкцій, виражається на письмі змістовими знаками, тоді як когезія (зв'язність) зумовлена структурно-логічними знаками. Спостережено, що синтаксис французької літератури ХУІІ-ХІХ ст. характеризується здебільшого інтонаційним та формально-логічним підходами до розставлення знаків пунктуації. Щодо синтаксичних особливостей французької літератури ХХ ст., то відзначається певна „лібералізація” у членуванні тексту, й не останню роль у цьому відіграє змістовий принцип пунктуації. Саме він дозволяє автору розставити смислові й експресивні акценти у структурі висловлення, а реципієнту надає відносну свободу в інтерпретації модально-оцінного змісту тексту. На часі вплив змістового принципу пунктуації актуалізує мовні (вербальні) одиниці з точки зору їх комунікативно-прагматичного потенціалу.

Таким чином, тенденція до когезії (зв'язності) є більш давньою та властива в значній мірі письмовій мові, класичній художній літературі; вона забезпечує логічність, послідовність викладу думок, чітку структурну композицію висловлення. Тенденція до сепаратизації (розчленування) характерна для розмовної мови, вона широко відображена у творах французьких письменників початку ХХ ст. (Г. Аполлінера, А. Бретона, А. Жіда, Ж.-П. Сартра, А. Камю та інших); сприяє передачі афективності змісту висловлення.

Узагальнюючи вищесказане, висловимо думку про те, що сепаратизація та когезія – це дві протилежні, суперечливі, різнопланові за своєю структурою синтаксичні універсалиї. Одна з них (когезія) слугує укріпленню, удосконаленню структурних ознак речення, забезпечує логічну зв'язність та синтаксичну цілісність структури; інша (сепаратизація) – начебто руйнує визначальні характеристики висловлення, проте розширює його інформативність, афективність та комунікативні можливості [4: 21]. Доведено, що ці дві антиномії, дві супротивні тенденції розмовної мови співіснують, корелюють у сучасному синтаксисі французької літератури, оновлюють його виражальні можливості, а у своєму синтезі виступають вагомими чинниками організації та інтерпретації семантичного простору художнього тексту в цілому.

Проведене дослідження далеко не вичерпує усіх питань, пов'язаних із формуванням семантичного змісту твору, проте дозволяє поновити та поглибити наукові знання у царині декодування художнього тексту, функціонування синтаксичних категорій сучасної французької мови. Перспективним вбачається аналіз й інших одиниць синтаксичного рівня, які також можуть виступати важливими засобами актуалізації семантичного значення тексту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кухаренко В.А. Інтерпретація тексту / В.А. Кухаренко. – Вінниця: Нова книга, 2004. – 261 с.
2. Андриевская А.А. Явления „сепаратизации” в стилистическом синтаксисе современной французской художественной прозы / А.А. Андриевская // Филологические науки. – 1969. – №3. – С. 77-83.
3. Реферовская Е.А. Синтаксис современного французского языка / Е.А. Реферовская. – Л.: Наука, 1969. – 236 с.

4. Шигаревская Н.А. Очерки по синтаксису современной французской разговорной речи / Н.А. Шигаревская. – Л.: Изд-во Ленинградского ун-та, 1970. – 215 с.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

- Anne-Mariel. Ce soir à Copacabana. – Éditions Librairie Jule Tallandier, 1967. – 251 P.
Bazin H. Au nom du fils. – Éditions du Seuil, 1960. – 380 P.
Bazin H. Cri de la chouette. – Éditions Bernard Grasset, 1972. – 282 P.
Benoit P. L'Atlantide. – Éditions Gallimard, 1977. – 245 P.
Maurois A. Climats. – Éditions Bernard Grasset, 1978. – 244 P.
Rolland R. Jean Christophe. – Éditions Albin Michel, 1931. – 498 P.
Sartre J.-P. La nausée. – P. : Éditions Gallimard, 1938. – 239 P.
Troyat H. La rencontre. – P. : Édition du Club France Loisirs, 1998. – 400 p.
Troyat H. Le marchand de masques. – Éditions V. D. P., 1994. – 212 P.

Стаття надійшла до редакції 05.09.14

О. Станислав, канд. филологических наук, доц.
Восточноевропейский нац. ун-т имени Леси Украинки, Луцк

СЕПАРАТИЗАЦИЯ И КОГЕЗИЯ КАК ФАКТОРЫ ФОРМИРОВАНИЯ СЕМАНТИКИ ХУДОЖЕСТВЕННОГО ТЕКСТА (на материале современного французского синтаксиса)

Данное научное исследование посвящено проблеме актуализации языковых единиц синтаксического уровня с целью декодирования содержательного наполнения текста. Автор доказывает, что такие синтаксические категории, как сепаратизация и когезия выступают важными факторами формирования семантического пространства художественного текста.

Ключевые слова: семантическое пространство художественного текста, синтаксические категории, сепаратизация, когезия, актуализация языковых единиц.

O. Stanislav, Reader
Lesya Ukrainka East European National University, Lutsk

SEPARATING AND TEXT COHESION AS FACTORS OF SEMANTIC FORMATION OF BELLE LETTERS TEXTS (a case of study of modern French syntax)

This research study is dedicated to the problem of linguistic units syntactic level actualization in order to decode the text substantial filling. The author proves that such syntactic categories as separating and text cohesion are the main factors of semantic space formation of belle letters texts.

Key words: semantic space of belle letters texts, syntactic categories, separating, text cohesion, linguistic units actualization.